

УДК 811.161.2:070(477.74)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-37>

**ТОПОНІМІКА ОДЕЩИНИ ЯК МАРКЕР ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ
ТА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ
ВІЙНУ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
(НА МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА)**

**TOPONYMY OF ODESA REGION AS A MARKER
OF DECOLONIZATION AND COLLECTIVE MEMORY OF THE
RUSSO-UKRAINIAN WAR DURING THE FULL-SCALE INVASION
(BASED ON REGIONAL MEDIA MATERIALS)**

Коваленко А. Ф.,***orcid.org/0000-0001-6750-9133****кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри журналістики та мовної комунікації**Одеського національного морського університету*

Статтю присвячено дослідженню топоніміки Одещини, її зміні з 2014 року і до сьогодення, виділено певні періоди. Проаналізовано нові наукові здобутки в цій галузі, що визначило актуальність перейменування і ряд причин, через які повільно здійснюються декомунізація та деколонізація. Ці суспільні процеси і формування нових пропріативів вивчено на джерельній базі – матеріалах регіональних медіа, – що дозволило не лише встановити факти зміни топонімів, а й проаналізувати феномен соціальної комунікації, фідбек від аудиторії і їхній вплив на історичну пам'ять соціуму та формування нових наративів. Встановлено, що завдяки медіа відбувалися процеси обговорення нових назв, виявлялася ініціатива населення, а також відбувалися процеси маніпулятивного характеру й спекуляцій органами влади. Виявлено основні класи перейменованих онімів та проаналізовано тенденції у їх створенні в публічному просторі Одещини й виконання законів про топонімічну політику.

Увиразнено функції топонімів у сучасному інформаційному просторі та роль журналістських текстів у процесах дерусифікації, меморіалізації та просвітництва і водночас контролю влади, місцевих органів самоврядування, формування національної свідомості українців. Підкреслено, що топоніми є показником деколонізації та відіграють важливу роль у контексті ідеологічної трансформації. Виявлено лінгвістичні та семантичні особливості нової топоніміки, наведено приклади найменувань і простежено їх взаємозв'язок із деколонізацією та кореляцією з воєнним дискурсом. Проведено контент-аналіз регіональних медіа та новинних порталів і встановлено їхню роль та позицію щодо появи нових онімів, а також проаналізовано їх дискурс і риторику, у якій простежується не тільки меморіалізація подій, а й подається процес перейменування як національного відродження та самобутності, а також елемент спротиву. Перспективи дослідження вбачаємо в комунікаційних процесах висвітлення топонімії на Одещині.

Ключові слова: топонім, маніпуляція, медіадискурс, меморіалізація, деколонізація, пропаганда.

This article explores the toponymy of the Odesa region and its transformation from 2014 to the present, identifying several distinct periods. It analyzes recent scholarly developments in the field, which underscore the relevance of renaming processes and highlight multiple factors contributing to the slow pace of decommunization and decolonization. These societal processes, along with the emergence of new propriat units, are examined through a source-based approach using regional media materials. This approach made it possible not only to document the changes in place names but also to analyze the phenomenon of social communication, audience feedback, and their influence on collective historical memory and the construction of new narratives. The study reveals that media platforms have played a key role in facilitating public discussions about new place names, encouraging civic initiative, and reflecting manipulative practices and speculative behavior by governmental bodies. The main

categories of renamed onyms are identified, and trends in their formation within the public space of the Odesa region are examined in relation to the implementation of toponymic legislation.

The functions of toponyms in the contemporary information space are articulated, as is the role of journalistic texts in processes of derussification, memorialization, public education, oversight of authorities and local self-government, and the development of national consciousness among Ukrainians. The study emphasizes that toponyms serve as markers of decolonization and play a significant role in the broader context of ideological transformation. Linguistic and semantic features of the new toponymy are identified, with examples provided to illustrate their connection to decolonization processes and correlation with wartime discourse. A content analysis of regional media and news portals has been conducted to determine their role and stance regarding the emergence of new onyms. Their discourse and rhetorical strategies are analyzed, revealing not only the memorialization of events but also the framing of renaming as an expression of national revival, identity, and resistance. The study concludes by outlining prospects for further research, particularly in examining the communicative dimensions of toponymic coverage in the Odesa region.

Key words: toponym, manipulation, media discourse, memorialization, decolonization, propaganda.

Постановка проблеми. Процес декомунізації та деколонізації публічного простору, зокрема й сучасного українського топонімікону, активно розпочався з 2014 року, але неоднорідно, з певними перешкодами, зволіканнями, порушеннями тощо, про свідчать дослідження багатьох вітчизняних науковців, як-то О. Гриценка, Г. Мацюк, М. Романюка та інших; аналізи та опитування, здійснені соціологічними службами, інститутами, ГО, як-то Трансперенсі Інтернешнл Україна, Фонд «Демократичні ініціативи» тощо. Не зважаючи на активну діяльність Українського інституту національної пам'яті [1], ряд прийнятих у державі законів від 2015 року і до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [2], що набув чинності від 27.07.2023 року, Стратегію національної безпеки України від 26 травня 2015 року № 287 тощо, приклади окремих регіонів, які успішно виконують норми закону й топонімічної політики, в Одеському регіоні цей процес рухається повільно, а подекуди саботується органами місцевого самоврядування [3]. Регіональні медіа, порушуючи питання про перейменування вулиць, парків, алеї, залізничних станцій, місць публічного простору, так чи інакше відображають опір новим змінам, протистояння влади і громадськості в інфорпросторі, соціальних мережах тощо, у зв'язку з перейменуванням, демонтажем пам'ятників тощо. Хоч традиції вивчення ономастики в Одесі, закладені Ю. Карпенком та іншими науковцями, доволі ґрунтовні, продовжені О. Карпенко, М. Зубовим, Л. Фоміною, Н. Кутузою, А. Болдирєвою, Л. Яровенко та іншими, однак вони оминають процес деколонізації, факт недотримання виконання державної політики та причини низького відсотка перейменувань в Одесі, деякі розвідки обмежуються лише констатацією неактуальності «категорії радянської ідеології» [4]. Так, А. Болдирєва та Л. Яровенко у своєму дослідженні від 2023 року наводять у приклад набуті під час радянського режиму одеські топоніми, обійшовши увагою факти появи назв на честь загиблих воїнів і в цілому дерусифікаційних процесів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці XX – початку XXI століття в науковому середовищі було приділено увагу регіональним дослідженням з топоніміки. Зокрема, у контексті вивчення деколонізації привертають увагу праці М. Тахтаулової, яка досліджувала топоніміку пострадянського Харкова від часів прийняття незалежності до сьогодення. Дослідниця виділила семантичні групи, створила її класифікацію, визначила джерела, однак констатувала попри наявність законів України, котрі регламентують засади топонімічної політики України, станом на 2015 рік понад 72,2% радянських топонімів у Харкові [5]. У подальших її дослідженнях топоніміки Харківщини виділено безпосередньо етапи декомунізації, відзначено участь у цих процесах громадянського суспільства. Науковиця констатує, що місцеві органи самоврядування неохоче підтримують процес декомунізації, консервуючи наявні назви, натомість обласна адміністрація «робить ставку на національно-патріотичний дискурс [6, с. 149]. І. Ільченко [7] досліджуючи годоніми м. Запоріжжя під час процесу декомунізації,

наголосила, що відапелятивні годоніми, не зважаючи на державну топонімічну політику, зберігають радянські або часто нейтральні відапелятивні назви, як-то радянських організацій, назв рослин, людської діяльності, лексем, пов'язаних з назвами речовин і матеріалів тощо. Після неспровокованої агресії РФ проти нашої держави та прийняття декомунізаційних законів в Україні активніше розпочалися процеси перейменування топонімів у різних регіонах тощо. Так, Г. Мацюк у своїй соціолінгвістичній статті вивчає вплив декомунізаційного законодавства й екстралінгвального чинника «війна» на зміну топоніміки, констатує повільне перейменування в Україні. У власному аналізі вона стверджує, що «лише в поодиноких публікаціях була апеляція до теми російсько-української війни у зв'язку із характеристикою урбанонімів-персоналіїв у честь учасників АТО» [8, с. 118] і досліджує зв'язок між владою та соціумом для перейменування, наголошуючи на опитуваннях як інструменті моніторингу соціальних зрушень і зміні свідомості після анексії Криму та вторгнення РФ. Тут дослідниця фіксує повернення історичних назв населеним пунктам, акцентуючи на відсутності контрпропагандистської роботи в Харківській та Одеській областях, позитивному сприйнятті перейменувань на Заході, і навпаки на Сході й Півдні спостерігає опір і поширення наративу про «бандеризацію України» [8]. Лінгвістичні аспекти, зокрема типологію одеських топонімів пропонують А. Болдирєва та Л. Яровенко [4], які класифікуються відповідно до їх семантичних ознак і водночас називають старі назви, припускаючись помилок.

Мета дослідження – вивчити деколонізаційні та дерусифікаційні процеси в пропріативах Одещини та роль медіа у їх висвітленні, формуванні колективної пам'яті, вибудовуванні нових наративів та меморіалізації історичних процесів і зокрема російсько-української війни. Для її реалізації слід виконати такі *завдання*: виокремити періоди таких соціальних явищ; визначити типологію топонімів та актуальні особливості їх творення; окреслити їх функції, з'ясувати роль медіадискурсу в процесі їх формування тощо.

Об'єкт дослідження – регіональні медіа та їхні публікації від 2015 року і донині, зокрема інформаційний портал «БессарабіяINFORM» [9], «Інтент» [10], «Південь сьогодні» [11], «Одеське життя» [12], інтернет-видання «Махала'» [13] та інші, у яких порушені питання перейменувань топонімів Одеси та Одещини.

Предмет – деколонізація та дерусифікація в сучасній одеській топонімії в контексті соціальних процесів і державної політики в умовах війни в обсервації медіа.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй розвідці опиратимемося на праці з теорії ономастики відомих дослідників М. Торчинського, В. Лучика, С. Шестакової О. Суперанської та інших, які вивчали топонімію з точки зору структурно-семантичних, лінгво-прагматичних, етимологічних аспектів тощо. Топоніміка розуміється як один з розділів ономастики, що вивчає номінації неживих об'єктів, географічних назв, різні їх особливості. На думку І. Гонци, «предметом дослідження топоніміки є закономірності виникнення, формування і розвитку як окремих географічних назв, так і топонімічних систем (ландшафтів)» [14, с. 57]. Відповідно аналізуватимемо нову систему топонімів на Одещині, яка, з одного боку, є наслідком декомунізації і дерусифікації, з іншого – способом канонізації історії та пам'яті про події сьогодення. За Яном Ассманом [15], пропріативи є засобом активізації культурної та комунікативної пам'яті. Дослідник виокремлює так звані «фігури пам'яті» (тексти, пам'ятки, ритуали, образи тощо) як структури колективної пам'яті про культурну ідентичність. Водночас ці структури, на думку Яна Асмана [15] і Моріса Хальбвакса [16], є елементами комунікативної пам'яті, позаяк як різновид колективної пам'яті вони створюються під впливом суспільства і певних соціальних груп, у нашому випадку героїв російсько-української війни, їх рідних, ветеранів, пересічних українців. Використовуючи топонімічні назви в повсякденні, обговорюючи процеси перейменування, актуалізуючи ці процеси в медіа і згодом перетворюючи їх у символи, одесити фіксують культурну пам'ять, увічнюючи знання про відомих історичних, культурних діячів, меценатів, закріплюючи свою ідентичність і пропагуючи її.

Як стверджують звіти Українського інституту національної пам'яті [1], інші наукові розвідки та джерела [2], декомунізація на Одещині розпочалася із запізненням, тобто регіон не тільки одним з останніх почав втілювати державну політику, а деякі етапи були знівельовані через місцеві органи самоврядування, які саботували ці процеси [17], а також через відсутність рекомендацій щодо механізму повернення / перейменування історичних назв (які назви, яких історичних періодів чи поширювали такі постаті радянські чи імперські наративи). До декомунізації та дерусифікації були долучені й громадські діячі, окремі організації, активісти тощо. Зокрема, декілька громадських організацій, зокрема ГО «Деколонізація. Україна», «Робимо вам нерви», «Ветеранс Хаб Одеса», такі діячі як Дем'ян Ганул, Артем Карташов та інші діячі, а також Сергій Гуцалюк, керівник Південного міжрегіонального відділу Українського інституту національної пам'яті, Ярослава Різнікова – заступник директора Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини та інші. Механізм перейменування передбачав роботу історико-топонімічних комісій, які вносили свої пропозиції, а місцеві органи самоврядування на сайті Одеської міської ради, вебпорталі «Соціально активний громадянин» в електронному сервісі «Громадське обговорення» вносили пропозиції для діалогу з одеситами [18]. Також населення визначало долю назв шляхом голосування, через соціальні мережі, Telegram канали, Фейсбук тощо), коли процес набув масовості, отождесити мали можливість висловити у такий спосіб власну думку і навіть вигадати неологізм «деколонізаційний вітер».

Формально перейменування розпочалось у 2015 році і було закріплено в розпорядженні голови Обласної державної адміністрації від 21.05.2016 року Міхаїла Саакашвілі. Однак у результаті зміни голови Одеської обласної адміністрації та спротиву мера міста Олексія Труханова, який саботував процес через рішення історико-топонімічної комісії та внесення пропозиції про консервування радянських назв окремими депутатами, відміняючи прийняті рішення щодо перейменування, наприклад, проспекту Маршала Жукова та інших годонімів напередодні виборів до місцевих органів самоврядування [19]. Всього по Одесі було запропоновано перейменувати 51 вулицю та провулків і 25 по області [17].

Наступний етап реалізації декомунізації та перейменування – від проведення АТО до 2022 року – був пропущений і лише після прийняття закону від 27 червня 2023 року Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та декомунізацію топонімів» був розпочатий і то не одразу (попередні закони з 2015 року були проігноровані – А. К.). 14 січня 2024 року начальник Одеської обласної державної (військової) адміністрації О. Кіпер видав наказ про створення робочої групи зі збору та опрацювання пропозицій щодо перейменування об'єктів топонімів в населених пунктах Одеської області [20]. Комісією було ухвалено ряд принципів щодо перейменувань.

Під час аналізу семантичних особливостей нових топонімів було помічено такі тенденції: у нових назвах використовувалися антропоніми, пов'язані з постатями відомих діячів, публічних осіб, які були одеситами, або діяльність яких була дотична до регіону, а також у назвах майже не використовувались абстрактні поняття задля уникнення маніпуляцій і швидкого перейменування (відкату – А. К.), натомість відбувалося чітке маркування простору й формування державної політики під час війни, про що й зазначала історико-топонімічна комісія [17]. У цілому можна виділити такі групи перейменувань:

1. Топоніми на честь діячів історії та культури періоду російського самодержавства, діяльність яких була пов'язана з Одесою та Одещиною і спрямована на розбудову національної історії, культури, інтересів, тобто поверталися історичні назви, або назви на честь локальних історичних діячів. Наприклад, вулиця Дундича перейменована на вулицю Миколи Стражеска, вулиця Бабушкіна – на вулицю Семена Яхненка, вулиця Гайдара – на вулицю Івана та Юрія Лип, вулиця Коблевська – на вулицю Павла Зеленого та інші [17].

2. Переномінація на честь подій на Майдані в 2014 році: проспект Маршала Жукова – на проспект Небесної Сотні; подій в Одесі 2 травня 2014 року: вулицю Бірюкова перейменовано на вулицю Ігоря Іванова, вулицю Строганова – на вулицю Максима Чайки.

3. На честь учасників АТО: вулицю Чапаєва – на вулицю бійця полку «Азов» В'ячеслава Кирилова, вулицю Ленінградська – на вулицю бійця полку «Азов» Олексія Кутузака та ін.

4. На честь відомих політичних постатей ХХ ст., дисидентів, які стояли на захисті української мови та державності, зокрема вулицю Івана Буніна – на вулицю Ніни Строкатої, вулицю Василя Жуковського – на вулицю Святослава Карванського, вулицю Спартаківська – на вулицю Ганни Михайленко; меценатів: вулиця Маршала Малиновського на вулицю Олексія Вадатурського та інших.

5. Культурних (художників, літераторів, режисерів) та наукових діячів, як-от: вулицю Едуарда Багрицького – на вулицю Михайла Бойчука, провулок Ляпунових – на провулок Олександра Ройбурдта, вулицю Віри Інберг – на вулицю Володимира Рутківського, провулок Апполона Скальківського – на провулок Зої Пасічної, провулок Толбухіна – на провулок Людмили Семикіної, вулицю братів Поджіо – на вулицю Василя Фащенко та ін.

6. Оніми, пов'язані з природно-географічним фактором: наприклад, район Малиновський перейменовано на Хаджибейський, Гагарінське плато – на Аркадійське плато та ін.

7. Перейменування, пов'язані з мультикультурністю та багатонаціональністю, зокрема, площа Л. Толстого перейменована на площу Менделе Мойхере, сквер Паустовського – на сквер Номана Челебіджіхана; вулиця Пушкінська – вулиця Італійська, вулиця Зоринська – на вулицю Караїмська, вулиця Сегедська – на вулицю Януша Корчака (поляк), вулиця Онезька – на вулицю Евлії Челебі (турецька), провулок, Єлисаветградський – на провулок Халайджогло (грецька родина); вулиця Романа Кармена – вулиця Решат Аметова тощо [17]. Такі нові назви формують наратив про мультикультуризм й локальну історію Одеси, а також засвідчують збереження кримсько-татарської культури на теренах України.

8. Увічнення пам'яті про героїв-сучасників, учасників російсько-української війни як в Одесі: вулиця Генерала Шмідта перейменована на вулицю Олександра Станкова, вулиця Градоначальницька – на вулицю Тарас Кузьміна; так і в регіоні, місцях компактного проживання нацменшин тощо, як-от молдовської чи болгарської (Саратська ТГ) село Введенка, вулиця Толбухіна – вулиця Братів Бончевих; Татарбунарська ТГ, село Джелнилер, вулиця Курчатова – вулицю Іллі Желева та ін. Нові пропріативи відображають тенденцію кроскультурності щодо топоніміки в регіоні та Одесі під час війни, що й вивчено авторкою в одному з попередніх досліджень [21]. Простежується тренд, котрий заперечує радянську інтернаціоналізацію, спростовуючи імперський міф СРСР, коли в Одесі з'явилися вулиці на кшталт братів Поджіо, Бабаджаняна, провулка Інтернаціональний. Також мультикультуралізм простежується і в багатокomпонентних відапелятивно-відомісних назвах окремих бойових угруповань, бригад, підрозділів, як-то вулиця Костянтина Паустовського перейменована на вулицю 28-ї бригади, або вулиця Бородінська – на вулицю героїв Зміїного, так як у цих бойових з'єднаннях були представники різних національностей тощо [21].

На сьогодні в Україні спостерігається збільшення кількості пропріативів, на думку Г. Мацюк, у зв'язку з динамікою взаємодії топонім-війна [8], тому Одеса не є винятком у перейменуванні й вибудовуванні нових дискурсів. Тут спостерігається зміщення акцентів з ідеологічних, історичних наративів, меморіалізації героїв Другої світової війни (більшість із них пов'язані з радянським режимом і не дотичні до регіону) на сучасних героїв російсько-української війни тощо.

У медіа наголошено, що під час увічнення пам'яті героїв-одеситів, які загинули під час російсько-української війни, на початковому етапі помітне уникання перейменувань великих вулиць, проспектів, що пов'язано із саботажом міської влади процесу деколонізації загалом.

Але згодом з'явилися нові назви: вулиця Дмитра Іванова, вулиця Віталія Гулієва, вулиця Євгенія Танцюри тощо.

Переименовання вулиць на честь подій, бойових операцій, битв тощо: вулиця Курська переименована на вулицю Бахмутську або вулиця Ростовська – на вулицю Маріупольську тощо.

На честь діячів країн-сусідів, міст-побратимів чи міжнародних зв'язків: парк імені М. Горького – на парк Марка Твена, вулиця Білоруська – на вулицю Костуся Калиновського, провулок Восьмого Березня 9-й – на провулок Волтона, вулиця Суворовська 13-та – на вулицю Яна Длугоша, вулиця Крилова – на вулицю Юзефа Крашевського тощо.

Загалом переномінація здійснювалися несистемно, у різній кількості й різними структурами: як Одеською обласною військовою [20], так і міською цивільною адміністраціями [22]. Станом на липень 2025 року, за твердженням журналістів «Одеське життя», з'явилося понад тисячу нових пропріативів [23].

Переименовані в Одесі та Одещині топоніми можемо, відповідно до класифікації М. Торчинського [24], об'єднати в такі групи:

терроніми: *хороніми:* райони Хаджибейський, Пересипський, перший утворений від гідронімів Хаджибейський лиман, інший від урбаноніму Пересипський міст, мікрорайон «Більшовик» переноміновано на «Індустріальний»;

ойконіми: астіонім Южне змінено на Південне та інші;

комоніми: Зоря (Білгород-Дністровського району) – на Камчик, Холмське (Болградський район) – на Селіогло, Виноградівка (Болградський район) – на Курчу, селище Суворове – на Шикирлик та інші;

дрімоніми: сквер Матвія Захарова – на сквер Юрія Іллєнка, сквер Серединський – на сквер Дмитра Дорошенка, парк санаторію імені Чкалова – на парк Французький, сквер Пушкіна – на Роза вітрів, сквер Червоний – на Жака-Луї Десмета та інші;

фітоніми: Пушкінський платан (відонімного походження) – на Західний платан (віапелативного походження, назви природних реалій);

ороніми: урочища «Більшовик» – на Гайдамацьке, «Чапаса» – на Шептеріді, «Радгоспна земля» – на Крюшья.

нуль-ороніми: Гагарінське – на Аркадійське плато;

інсулонім: острів Кубанський – на Липованський;

урбаноніми: *годоніми:* бульвар Жванецького – на бульвар Військово-Морських сил, узвіз Марінеско – на узвіз Віталія Блажко та інші;

агороніми: площа Думська – Біржова, площа Толбухіна – Трибуни Героїв, площа Катерининська – на Європейську та інші;

віоніми: Сабанєєв міст – на міст Миколи Савича;

прагматоніми: *ергоніми:* торгівельний центр Сади Перемоги – на Сади Перемоги, Котовський міськрайсуд – на Подільський міськрайонний суд, Комінтернівський районний суд – на Доброславський районний суд та інші;

некроніми (цвинтарі): Російсько-Слобідський на – Слобідський, Дмитра Донського на – Офіцерське тощо.

віоніми Залізничні станції: Жовтнева – на станцію імені Василя Шумана, 1297 – на станцію імені Т. Шевченка;

порейоніми (наутоніми): судна: буксир «Очаків» («Гагра»), буксир Валерій Кідік («Загорск»), службово-допоміжне судно «Кілійський» («Московский – 2») та ін.

У межах деколонізаційних та дерусифікаційних процесів активно використовувались антропоніми не тільки на честь імен відомих культурних діячів, громадських активістів, письменників, меценатів, а й футбольних вболівальників і пересічних одеситів і захисників (на честь родин), які загинули внаслідок ракетних атак тощо, як-от вулиця Строганова переименована на вулицю Максима Чайки, або вулиця Маршала Малиновського – на вулицю Олексія Вадатур-

ського, вулиця Ільфа і Петрова – на честь сім'ї Глодан. Також незначною мірою помітне використання відапелятивних відприкметникових назв на кшталт провулок Марата 1-й перейменовано на провулок Сливовий, провулок Марата 2-й – на провулок Чорничний, вулиця Стеклова – на вулицю Томатна та інші; відапелятивних відіменникових: вулицю Леваневського – на вулицю Січових стрільців, вулицю Куйбишева – на вулицю Миру, вулицю Героїв Сталінграда – на вулицю Захисників України, вулицю Валентини Терешкової – на вулицю Героїв Крут, проспект Маршала Жукова – на проспект Небесної Сотні, вулицю Дзержинського – на вулицю Героїв-прикордонників та інші, вулицю Правди – на вулицю Просвіти, вулицю Говорова – на вулицю Добровольців та ін. Спостерігаємо й відтопонімні пропріативи: провулок Бородінський – на провулок Кінбурзький, вулицю Волокаламську – на вулицю Батуринську, вулицю Братську – на вулицю Вінницьку, село Первомайське – на ГУРівське та інші. В основному домінують багатослівні номінації.

Новоутворені пропріативи відіграють важливі функції фіксації історичних подій, локалізації історії, виховання, просвітництва, формування національної свідомості з допомогою пропаганди в межах реалізації державної політики та ідеології. У зв'язку з чим можемо визначити мотиваційну структуру одеського топонімікону, яка включає такі їх типи, як-то: локативні (Аркадійське плато, Хаджибейський район тощо), меморіальні (вулиця Василя Барладяну, вулиця Дмитра Іванова та інші), ідеологічні (вулиця Незалежності, вулиця Європейська та інші) та номінальні (провулок Бандурний, провулок Альтовий та інші).

Серед регіональних медій, що займалися обсервацією цього питання, можемо виділити такі медіа, як інформаційний портал «БессарабіяINFORM» [9], «Інтент» [10], «Південь сьогодні» [11], «Одеське життя» [12], інтернет-видання «Махала'» [13] та інші. «БессарабіяINFORM» присвятила темі деколонізації 41 матеріал (з 12.08.2022 року і донині), «Інтент» – 10 матеріалів (з 30 липня 2024 року і донині), «Південь сьогодні» – 214 матеріалів (з 08.07.2022 року і донині), «Одеське життя» – 357 матеріалів (з 29.01.2019 року і донині), інтернет-видання «Махала'» – 55 матеріалів (з 16.07.2021 року і донині) та ін. Всі видання приділяли увагу демонтажу пам'ятників як знаків колоніальної культури та переномінації онімів як в Одесі, так і в цілому в регіоні. За результатами контент-аналізу бачимо, що найбільш активно висвітлювали це питання «Одеське життя», яке в рубриках «Новини» та «Статті» подавало матеріали журналістів Ю. Сущенко, Д. Федотової, В. Поліщук, М. Голубєва, В. Боянжу та інших у різних жанрах, серед яких є і новини, і статті, і інтерв'ю, і коментарі, однак з перевагою інформаційних. «Одеське життя» на своєму Ютубканалі має й просвітницький проєкт, серію пізнавальних матеріалів про історії перейменувань та героїв, на честь яких перейменовують. Особливо відзначається Валерій Боянжу [25] своїми пропагандистськими публікаціями, у яких він детально ознайомлює з частково белетризованими історіями героїв, акцентуючи на цікавих моментах життя та діяльності. У багатьох матеріалах він пояснює необхідність змін, розвінчуючи міфи про більшовицьких персонажів на кшталт пропагандистів Халтуріна чи Хворостіна, Котовського та інших; перейменування вулиці та району на честь полководця російської імперії Суворова, який насправді виконував каральні операції в Польщі, виконуючи накази Катерини II тощо. У медіа порушуються питання маніпулятивних тенденцій під час голосування, адже замість того, щоб максимально спростити голосування, його ускладнили вимогою електронного підпису [11]. Журналісти досить критично висловлюються щодо процесу деколонізації: «До речі, обласна влада наступила на ті ж граблі, на які наступала і міська (і потім потрохи наздоганяла) – провал комунікації. Жодних комплексних роз'яснень щодо нових імен, жодного пояснення, чому одні прізвища та назви були прибрані, а інші – ні. До речі весь минулий рік, видання, де я працюю – «Одеське життя», майже кожного дня публікувало матеріали про те як працює комісія, на честь кого названі чи ті інші вулиці, інтерв'ю з членами ІТК і я скажу чесно, ці матеріали НЕ набирали багато просмотрів» [23]. У публікаціях «Бессарабія. Інформ» І. Дерменжі [9], О. Старушенко [9], Д. Георгінової [26], К. Матієшиної [27] гостро під-

німаються питання саботування місцевими органами самоврядування перейменувань в регіоні. Журналісти «Південь сьогодні» відстежують порушення державної топонімічної політики в одній з громад Одеської області, скандальну відмову від нових назв на честь героїв російсько-української війни, місцевих мешканців та відомих українських діячів І. Лип, Р. Шухевича й інших героїв і нове перейменування на нейтральні назви на кшталт Затишна, Оксамитова, Дружби [26] тощо.

Висновки. На Одещині поява нових топонімів є призмою декомунізаційних та дерусифікаційних явищ, які мають свою історію, етапи, особливості, як-то реалізацію державної топонімічної політики на дуже низькому рівні, з ознаками конфліктів та протистояння, маніпуляцій і низького рівня свідомості громадян, певні перешкоди (небажання місцевих органів самоврядування перейменовувати об'єкти, маніпулювання опитуваннями, матеріальні чинники, відсутність комунікації з населенням тощо; спротив окремих громад аж до заперечення історичного минулого своїх населених пунктів та низької патріотичної свідомості громадян). Нові пропріативи репрезентують культурну пам'ять і вияв національної ідентичності, водночас формують колективну пам'ять про російсько-українську війну шляхом меморіалізації через топоніми подій та постатей. По суті топонімічні зміни є індикатором мовної деколонізації та трансформації колективної культурної і комунікативної пам'яті. Медіадискурс, сформований регіональними медіа та соціальними мережами, не тільки відображає формування завдяки топоніміці нових наративів і соціальної пам'яті, а й прагнення журналістів розкрити функціональне навантаження топонімів, обґрунтування нових назв завдяки просвітницьким матеріалам, законодавчій базі, демонстрації мультикультурності регіону та формуванню міфу про мирне співіснування різних національностей, міжнародних зв'язків тощо. Медіа актуалізують необхідність вирішення цього питання, демонструють запити окремих соціальних груп у прагненні меморіалізації національної та локальної історії, подій, героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт за 2024 рік. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2024-rik>
2. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
3. Протистояння з імперією: як українські міста останні два роки перейменовували топоніми? URL: https://ti-ukraine.org/research/protystoyannya-z-imperiyeu-yak-ukrayinski-mista-ostanni-dva-roky-perejmenovuvaly-toponimy/?utm_source=chatgpt.com
4. Болдирева А. Є., Яровенко Л. С. Топоніміка м. Одеси: лінгвістичний аспект. *Записки з романогерманської філології*. 2023. Вип. 1 (50). С. 15–28. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1\(50\).285547](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1(50).285547).
5. Тахтаулова М. Ю. Топоніміка пострадянського Харкова: на шляху до декомунізації. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. III (II), Is.: 67, 2015. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-Toponymy-of-the-Post-Soviet-Kharkiv-on-the-Way-to-the-Decommunization-M.-Takhtaulova.pdf>
6. Тахтаулова М. Ю. Харківська топоніміка: етапи декомунізації. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 142–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miks_2017_1_14
7. Ільченко І. Відапелятивні годоніми м. Запоріжжя. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 223–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2016_21_48
8. Мацюк Г. П. Мовне законодавство України і соціологічні опитування про динаміку взаємодії топонім-війна. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 116–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-15>.
9. Бессарабія Інформ. URL: <https://ru.bessarabiainform.com/>
10. Інтент. URL: <https://intent.press/>
11. Південь сьогодні. URL: <https://yug.today/>
12. Одеське життя. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk>
13. Махала. URL: <https://mahala.com.ua/>

14. Гонца І. С. Українська ономастика: Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Умань : «Візаві», 2021. 192 с.
15. Assmann Jan. Cultural Memory and the Myth of the Axial Age. *The Axial Age and its Consequences* (2012). URL: https://archive.org/details/AssmannCulturalMemory2012/page/n5/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
16. Halbwachs Maurice. *On Collective Memory*. Translated and edited by Lewis A. Coser. *La mémoire collective*. Paris: University of Les Presses de France, 1967. 204 p. URL: https://classiques.uqam.ca/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective_tdm.html?utm_source=chatgpt.com
17. Гепої одеських вулиць. URL: https://drive.google.com/file/d/1FHXdCGycqBZStQFZMb7yFZ_kHrB2eRof/view?fbclid=IwY2xjawLKQIFleHRuA2F1bQIxMQABHoQoFRMcfg5i5P-55QS38fmiYGCrXwLupDqV__s1QhU8C9CTuGE8lh7QXuE4_aem_VilnVoXEdQBivsbGfYelw&sfnsn=mo
18. В Одесі розпочалося електронне голосування за перейменування вулиць та площ. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odesi-zapustili-elektronne-golosuvannja-shhodo-peremijuvannja-desjatka-vulic-kilkoh-alej-ploshhi-ta-prospektu>
19. Мерія Одеси не має відношення до масових перейменувань, – Труханов. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/meriya-odesi-ne-maeh-vidnoshennya-do-masovikh-perejmenuvan-trukhanov>
20. Олег Кіпер прокоментував своє рішення про велике перейменування в Одесі (432 перейменування). *Одеське життя*. <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/oleg-kiper-prokomentuvav-svoeh-rishennya-pro-velike-perejmenuvannya-v-odesi>
21. Коваленко А. Кроскультурна комунікація в українських медіа під час повномасштабного вторгнення: специфіка годонімікону Одещини на честь полеглих воїнів ЗСУ (на матеріалах регіональної преси). *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (21–23 травня 2025 року). Одеса, 2025. С. 80–85. URL: https://www.researchgate.net/publication/392008817_KROSKULTURNA_KOMUNIKACIA_V_UKRAINSKIH_MEDIA_PID_CAS_POVNOMASSTABNOGO_VTORGNENNA_SPECIFIKA_GODONIMIKONU_ODESINI
22. В Одеській області можуть перейменувати ще 228 вулиць (карта). *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odeskij-oblasti-mozhut-perejmenuvaty-shhe-228-vulycz>
23. Сущенко Ю. Перейменування вулиць, або «чому одеситів знову не спитали?» *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/blogs-uk/perejmenuvannya-vulic-abo-chomu-odesitiv-znovu-ne-spitali>
24. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/bitstreams/bcc1f6c0-3a4a-4072-84aa-28859edf33ef/download>
25. Боянжу В. Нові топоніми Одеси: чому перейменування Парку Горького на Марка Твена – це добре. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/novi-toponimy-odesy-chomu-perejmenuvannya-parku-gorkogo-na-marka-tvena-cze-dobre>
26. Георгінова Д. Через скандальне перейменування вулиць в громаді Одещини Український інститут національної пам'яті запропонує зміни до законодавства. *Південь сьогодні*. URL: <https://yug.today/cherez-skandalne-pereymenuvannia-vulyts-u-hromadi-odeshchyny-ukrainskyu-institut-natsionalnoi-pam-iati-zaproponuie-zminy-do-zakonodavstva/>
27. Матієшина К. Ностальгія за “совком”? – як проходить процес дерусифікації в Аккермані. *Бессарабія Інформ*. URL: <https://ru.bessarabiainform.com/>

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025